

literary sources (laboratory method). The species are being under protection according to the Red List of International Union for conservation of nature, Bern Convention, European Red List, red book of Ukraine.

PMLA "Bayrak" is one of the most valuable objects of the natural reserve area of Ukraine. On its territory grow 131 species of woody plants, 9 cultivars 2 varieties and 2 hybrids, 35 species (27 %) of them are under protection. The greatest number are protected and Red list of the International Union for conservation of nature.

It was selected ten values (scientific, historical, collectible, cultural, educational, health-recreational, environmental, aesthetic, exemplary, ethical) of the PMLA "Bayrak".

It was carried out the analysis of the territorial organization PMLA "Bayrak", clarified the taxonomic composition of woody plants, and the place of growth of generate. Functional zoning of the territory was proposed. The following zones were allocated: a strictly protected (6 % of the total area); science (15 %); exposure (74%); administrative (5 %).

Keywords: *rare spieces of woody plants, functional zoning, the Park-monument of landscape art "Bayrak", value, Volyn oblast.*

УДК 502.75 (477.52)

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ НАСАДЖЕНЬ ПАРКІВ-ПАМ'ЯТОК САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ПОЛІСЬКОЇ ЧАСТИНИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

А. М. Савоськіна, здобувач кафедри декоративного садівництва та фітодизайну*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: savoskina@ukr.net

Анотація. *Стисло в історичному аспекті розглянуто формування насаджень та описано сучасний стан двох парків-пам'яток садово-паркового мистецтва поліської частини Сумської області – Кочубеївського і Воздвиженського. У результаті проведених польових досліджень територій двох парків визначено різної міри деградацію паркових екосистем, що зумовлена зміною умов зволоження та відсутністю належного догляду. У складі дендрофлори переважають автохтонні види, наявна значна частка інтродукованих видів деревних рослин, у тому числі дендросозофітів (*Thuja occidentalis* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Aesculus hippocastanum* L., *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco та інші).*

Ключові слова: *парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, Кочубеївський парк, Воздвиженський парк, Українське Полісся, Сумська*

* Науковий керівник – доктор біологічних наук, професор С. Ю. Попович.

область, дендрофлора.

Актуальність. Збереження навколишнього природного середовища є одним із напрямів державної політики України. Про це свідчать закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» і «Про природно-заповідний фонд України», «Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 року» та інші. Ці та ряд інших нормативно-правових актів забезпечують регулювання відносин у галузі охорони навколишнього природного середовища України. Зокрема, у «Стратегії...» йдеться про перспективне планування щодо збільшення площ природоохоронних територій та покращання стану екомережі на основі результатів наукових досліджень тощо. Однак у цій статті ми торкнемося лише якісного складу дендрофлори й стану насаджень наявних парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (далі – ППСМ) поліської частини Сумської області. Це питання є актуальним, адже інформація бібліографічних джерел застаріла і не може повною мірою відображати реальну ситуацію про екостан парків. Це пояснюється ще й тим, що переважна кількість парків розміщена у периферійній частині області, і через недостатнє фінансування вони майже позбавлені належного догляду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Перші дослідження природного середовища Сумщини датовано XVI ст. Початкові наукові дослідження у XVII ст. флори та фауни регіону пов'язані з ім'ям академіка Й. А. Гюльденштедта. Більш-менш комплексні наукові дослідження природи продовжилися у XIX ст., що пов'язано із розвитком науки у Харківському та Київському університетах [2]. У наш час науковці університетів Сумщини приділяють увагу проблемам розширення площ природно-заповідного фонду та аналізу їхнього стану [3; 5; 7].

Мета дослідження – аналіз сучасного стану насаджень та якісного складу дендрофлори ППСМ поліської частини Сумської області. Паралельно виявлялися дендросозооекзоти та акцентувалася увага на необхідності посилення режимів щодо їх збереження.

Матеріали і методи дослідження. Для досягнення мети у 2015 р. було проведено польові дослідження територій двох ППСМ – Кочубеївського та Воздвиженського та здійснено інвентаризацію видів.

Результати дослідження та їх обговорення. Поліська частина Сумської області займає близько 17 % її території. У цьому регіоні створено 41 об'єкт природно-заповідного фонду загальною площею понад 26 600 га, в тому числі досліджені ППСМ.

Кочубеївський ППСМ пов'язаний із знатним в Україні родом Кочубеїв. У 80-х роках XVII ст. село Дубовичі, орні землі, ліси та пасовища навколо нього перейшли у володіння В. Л. Кочубея. Парк заснований ще на початку XVIII ст., а на початку XX ст. залишався окрасою Дубовицького поміщицького маєтку. Центральна алея парку мала протяжність 800 метрів. Деревя були висаджені групами, деякі збереглися до нашого часу.

На жаль, до 70-х років XIX ст. значну частину цінних видів дерев у лісових масивах маєтку було вирубано. Вікових дерев *Quercus robur* L. у вигляді чистих деревостанів старшого віку вже немає. Їх замінив звичайний

дубовий ліс у поєднанні з іншими широколистяними лісовими породами. Саме після того, як маєток успадкувала Варвара Василівна, основним напрямом діяльності Дубовицького маєтку було лісове господарство. З 1896 р. лісокористування припинилося, натомість простежувалося турботливе піклування про ліс, робилися перші спроби штучного збільшення лісової площі.

Завдяки ентузіазму С. А. Луцишиної сучасний загальний стан парку має належний вигляд порівняно з іншими ППСМ Сумщини і Чернігівщини [7]. Саме під її керівництвом проведено значні роботи з розчищення захаращених деревних насаджень, встановлено пам'ятні знаки та інформаційні стенди, проведено догляд за зеленими насадженнями парку, встановлено зв'язок із нащадком роду Кочубеїв. Саме її зусиллями закріплено штатну одиницю, котра забезпечує мінімальний догляд за зеленими насадженнями. Головний вхід до парку прикрашає меморіал учасникам Великої Вітчизняної війни, що створений у 60-ті роки XIX ст. Збереглася лише частина першого поверху родового маєтку, якому разом із іншими спорудами господарського призначення надано статус пам'ятки історії й архітектури як комплексу споруд садиби Кочубеїв. У центральній частині парку розміщене футбольне поле із лучним покривом. Поряд з парком тече річка Ретик. По периметру територія парку обсаджена раритетними видами рослин *Picea abies* (L.) Karst. і *Thuja occidentalis* L.

Сучасну основу дендрофлори ППСМ Кочубеївський складають такі види деревних рослин: *Quercus robur* L., *Tilia cordata* Mill., *Fraxinus excelsior* L., *Ulmus glabra* Huds., *Acer platanoides* L. Присутні у насадженнях також *Acer negundo* L., *Acer campestre* L., *Alnus glutinosa* (L.) Gaerth, *Robinia pseudoacacia* L., *Aesculus hippocastanum* L., *Betula pendula* Roth., *Malus domestica* Borkh., *Populus tremula* L., *Salix alba* L., *Salix fragilis* L., *Corylus colurna* L., *Syringa vulgaris* L., *Sambucus nigra* L., *Sorbus aucuparia* L., *Chaenomeles japonica* (Thunb.) Lindl., *Eonymus verrucosa* Scop., *Hydrangea arborescens* L. та інші. Слід зазначити, що три групи вікових дерев *Larix polonica* Rasib. (діаметром стовбура близько 1 м, віком близько 90 років) та окремі екземпляри *Pinus sylvestris* L. (діаметром стовбура близько 2 м, віком близько 90 років) є залишками насаджень часів Кочубеїв і, безперечно, підлягають охороні. Санітарний стан насаджень парку добрий, майже без фаутичних дерев та їхніх залишків.

У парку ростуть такі раритетні види деревних рослин: *Picea abies* (L.) Karst., *Thuja occidentalis* L., *Larix polonica* Rasib.

Отже, цей парк є яскравим прикладом небайдужого ставлення до історії та культури рідного краю. Відчувається турбота і любов до природи та бажання зберегти її для своїх нащадків, навіть за мінімальної державної допомоги.

Воздвиженський ППСМ також створено завдяки ентузіазму аматорів паркової справи. Він заснований на початку XVII ст., а розквіту досягнув наприкінці XIX ст., що пов'язують з іменем ямпільського поміщика, родового дворянина М. М. Неплюєва (1851–1908), який створив у селі Воздвиженське Православне Хрестовоздвиженське трудове братство (існувало з 1889 по

1917 роки). Маєтки родини Неплюєвих були розташовані по всій території Російської імперії, а на теренах Лівобережної України – в Чернігові, Глухові та на Воздвиженському хуторі Глухівського повіту Чернігівської губернії. М. М. Неплюєв своїми творами закликав заможних людей звернути увагу на вирішення аграрних і культурних проблем села. У 1885 р. від батька йому дістався Воздвиженський хутір, в якому він доповнив мальовничий парк новими елементами на площі 46 га, передусім сформував мережу із чотирьох ставків та висадив багато видів деревних рослин.

Із архівних джерел ми довідалися, що у парку були створені насадження з *Robinia pseudoacacia* L. та *Larix decidua* Mill., *Pinus nigra* Arn., *Tilia cordata* Mill., *Acer platanoides* L., *Acer campestre* L. та *Padus serotina* (Ehrh.) Agardh. Також тоді росли різноманітні представники роду *Rosa* L., *Syringa vulgaris* L., *Philadelphus coronarius* L., *Ribes aureum* Pursh., *Persica vulgaris* Mill., *Elaeagnus argentea* Pursh. та інші [1].

Однак нині парк виглядає як суцільний захаращений лісовий масив із ґрунтовими стежками та фаутними деревами. Через це не проглядається й головний будинок парку. Серед заростей верб росте одне дерево *Larix decidua* Mill. із помітними ознаками всихання, подекуди *Picea abies* (L.) Karst., деяким екземплярам яких близько 100 років, проглядаються залишки алеї із семи дерев *Aesculus hippocastanum* L. Ставок має природні абрис берегів, дуже обмілів, що своєю чергою негативно позначилося на прибережних насадженнях *Alnus glutinosa* (L.) Gaerth, *Picea abies* (L.) Karst., *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco та інших видів. Саме ця частина біля колишнього маєтку більш-менш відмежована залишками дорожньо-стежкової мережі. Основу дендрофлори парку складають *Pinus sylvestris* L., *Betula pendula* Roth., *Populus alba* L., *Populus tremula* L., *Fraxinus excelsior* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Acer platanoides* L., *Acer negundo* L., *Quercus rubra* L., *Quercus robur* L., *Tilia cordata* Mill., *Crataegus monogina* Jac., *Sambucus tigrani* Troitsky, *Sambucus nigra* L. та інші. Варто згадати і про досить багатий трав'яний покрив парку.

У парку ростуть такі раритетні види деревних рослин: *Larix decidua* Mill., *Picea abies* (L.) Karst., *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco.

Висновки і перспективи. Підсумовуючи результати досліджень, варто зауважити, що природне середовище двох ППСМ поліської частини Сумської області має різний ступінь збереження, позаяк містить цінні раритетні види дерев, у тому числі й вікові. Частина насаджень Воздвиженського ППСМ має незадовільний санітарний стан, який зумовлений, перш за все, зміною умов зволоження, що призвело до всихання довколишніх дерев. Нині як об'єкти природно-заповідного фонду досліджені парки потребують більшої уваги та підтримки, щоб відвернути незворотні процеси деградації їхніх екосистем.

Список використаних джерел

1. Борисьяк О. Н. К истории Крестовоздвиженского Трудового братства, созданного помещиком Н. Н. Неплюевым на основе собственного имени [Электронный ресурс] / О. Н. Борисьяк // Харьковський частный

- музей городской усадьбы – Харьковский исторический альманах. – № 8–9. – Режим доступа: <http://www.ysadba.rider.com.ua>.
2. Заповідні скарби Сумщини / [Т. Л. Андрієнко, О. Л. Андрієвська, Р. Я. Арап та ін.] ; за заг. ред. Т. Л. Андрієнко. – Суми : Джерело, 2001. – 208 с.
 3. Злобін Ю. А. Оцінка природно-заповідного фонду Сумської області / Ю. А. Злобін, С. М. Панченко, В. Г. Скляр // Заповідна справа в Україні на межі тисячоліть : матеріали наук. конф. – Канів, 1999. – С. 51–54.
 4. Одноралов В. С. Природно-заповідний фонд Української РСР : (реєстр-довідник заповідних об'єктів) / В. С. Одноралов, В. П. Давидок, О. Б. Бойко та ін. ; за ред. М. А. Воїнственського. – К. : Урожай, 1986. – 224 с.
 5. Родінка О. Шляхи охорони рідкісних видів рослин Сумської області / О. Родінка // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. – 2004. – Вип. 36. – С. 91–95.
 6. Савоськіна А. М. Історія формування та сучасний стан мережі парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Українського Полісся / А. М. Савоськіна // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : наук. журн. – Біологічні науки. – 2015. – № 2 (302). – С. 38–42.
 7. Скляр В. Г. Розбудова структурних елементів екомережі поліської частини Сумської області: актуальні питання та практичні підходи / В. Г. Скляр, Ю. Л. Скляр // Экосистемы, их оптимизация и охрана. – Симферополь : ТНУ, 2013. – Вып. 8. – С. 173–182.

References

1. Borysiak, O. N. K istorii Krestovozdvizhenskoho Trudovoho bratstva, sozdannoho pomeshchikom N. N. Nepliyevym na osnove sobstvennogo imeniya [On the history of the brotherhood of Holy Cross of Labor created landowner N.N. Nepliyuev based on their own estates], Kharkovski Istoricheski Almanakh, 8–9. Available at: <http://www.ysadba.rider.com.ua>.
2. Andrienko, T. L., Andrievska, O. L., Arap, R. Ia. (2001). Zapovidni skarby Sumshchyny [Protected treasures of Sumy region], Sumy, Ukraine: Dzherelo, 208.
3. Zlobin, Yu. A., Panchenko, S. M., Skljar, V. H. (1999). Otsinka pryrodno-zapovidnogo fondu Sumskoi oblasti [Evaluation of natural reserve fund of Sumy region], Zapovidna sprava v Ukraini na mezhi tysiacholit: materialy nauk. konf., Kaniv, Ukraine, 1999, 51–54.
4. Odnoralov, V. S., Davydok, V. P., Boiko, O. B. (1986). Pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainskoi RSR : (Reiestr-dovidnyk zapovidnykh obiektiv) [Natural Areas Ukrainian SSR: (Register Directory reserves)]. Kyiv, Ukraine: Urozhai, 1986, 224.
5. Rodinka, O. (2004). Shliakhy okhorony ridkisnykh vydiv roslyn Sumskoi oblasti [Protection of rare species of plants Sumy region]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy, 36, 91–95.
6. Savoskina, A. M. (2015). Istorია formuvannia ta suchasnyi stan merezhi parkiv-pamiatok sadovo-parkovoho mystestva Ukrainskoho Polissia

[Historical features and current state of the network of parks-monuments of landscape art of the Ukrainian Polissya]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropejskoho nacionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 2 (302), 38–42.

7. Skliar, V. H., Skliar, Iu. L. (2013). Rozbudova strukturnykh elementiv ekomerezhi poliskoi chastyny Sumskoi oblasti: aktualni pytannia ta praktychni pidkhody [Building structural elements of the ecological network Polissya Sumy region: issues and practical approaches]. *Ekosystemy, ikh optymizacia i okhrana*, 8, 173–182.

ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ НАСАЖДЕНИЙ ПАРКОВ-ПАМЯТНИКОВ САДОВО-ПАРКОВОГО ИСКУССТВА ПОЛЕССКОЙ ЧАСТИ СУМСКОЙ ОБЛАСТИ

А. М. Савоскина

Аннотация. Кратко в историческом аспекте рассмотрено формирование насаждений и описано современное состояние двух парков-памятников садово-паркового искусства полесской части Сумской области – Кочубеевского и Воздвиженского. В результате проведенных полевых исследований территорий двух парков отмечена в разной степени деградация парковых экосистем, обусловленная изменением условий увлажнения и отсутствием должного ухода. В составе дендрофлоры преобладают автохтонные виды, отмечается значительная часть интродуцированных видов древесных растений, в том числе дендрософитов (*Thuja occidentalis* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Aesculus hippocastanum* L., *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco и другие).

Ключевые слова: парки-памятники садово-паркового искусства, Кочубеевский парк, Воздвиженский парк, Украинское Полесье, Сумская область, дендрофлора.

FORMATION MODERN STATE PLANTATIONS OF TREES PARKS, MONUMENTS OF LANDSCAPE ART IN POLISSYA OF THE SUMY REGION

A. Savoskina

Abstract. Briefly about the historical aspect is considered the formation of plantations and the current status plantations of two parks, monuments of landscape art in Polissya Sumy region - Kochubeevsky and Vozdvyzhensky. As a result of field research areas noted in the two parks of varying degrees of park ecosystems degradation, due to changes in moisture conditions and lack of proper care. As part dendroflora dominated by autochthonous species, a significant part of the introduced species of woody plants, including dendrosofifits (*Thuja occidentalis* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Aesculus hippocastanum* L., *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco and others).

Keywords: park-monuments of landscape art, Kochubeevsky park, Vozdvyzhensky park Ukrainian Polissya, Sumy region, dendroflora.